

ALKOTÓMŰHELY

LÉVAY ENDRE

MŰVÉSZET ÉS FORRADALMAS ÉLETŰT

(A hatvanéves Hangya Andrásnak)

Ha lényével, műveivel velünk és bennünk is él, mégis most a távolból kell elénk hozni a régebben még rajongással övezett alakját, mert ma már nehezebben megközelíthető, még arra is, hogy eszmecesterünkben egyesüljünk. Hermetikusan elzárkózó lelkialkat, s olykor szinte eluralkodik rajta a remeteség. Láthatóan is láthatatlan, Zágrábban is, itt is. Alkonyattájt bolyongó, és — talán akarva is — úgy beleolvad az esti homályba, mint hűséges kísérő társa: a kutyája, — ma már egyedül legjobb barátja is, személyiséggé előléptetett élőlény, aki előtt még megnyilatkozik, már amennyire megnyilatkozhat az érzés és gondolat némán egy műterem négy fala között, amikor két szempár találkozik és sokáig megtartja a szembogarak közt létrejött — sokszor mindenél többet mondó — érzésvonalat.

Az elmúlt évek fölítették a köztünk sokáig tartósnak vélt érintkezési felületeket: majdnem úgy, ahogy a napok peregnek, felmorzsolták azokat a köveket, amelyeken lépteink emberközélbe hoztak bennünket egymáshoz. De még nem mosódott el mindaz, amit akartunk, együtt kerestünk; amire makacsul törekedtünk: Ő a festőállvány előtt, én az íróasztal fölé hajolva igyekeztem elérni azt.

Mit és hogyan értünk el, azt erősebb, halványabb körvonalakban kibontakozva most kezdjük látni világosabban, meggyőzőbben, amolyan megnyugtató, vagy olykor ránk nehezedő érzéssel, igen, most!, amikor hatvanadik életévünk küszöbét átléptük, s ki-ki magának számadást készít.

De akinek egyénisége, alkotókészsége, megszállottsága és kisu-gárgó ereje túllépte a mi sokáig magára hagyott vidékünk határait, nagyobb távlatokat nyitott és maradandót adott, annak életútjáról szólni, megtett fejlődési szakaszaira visszapillantani egy ünnepélyes zászlóhaj-tásnál többre kötelez, mert nemcsak az évforduló múltó pillanatának







Handwritten text, possibly a name or date, located in the bottom left corner of the image.



szól, hanem ennél igényesebb hozzáállást követel: embert, időt, korzakot, harcot, győzelmet, vereséget és a »mégis vagyunk« jelenlétének kihangsúlyozó megfogalmazását igényli.

Hitünk belső erősítését jelenti ezt leírni:

Hangya András ennek a szürke és mégis színdús, ennek a boldogtalan és mégis boldogságra született Vajdaságnak a szülőtte. Proletárcsalád sarja: a nép legmélyéről jött föl: Moravica szegény negyedéből — szülőfalvából — Szabadkára. A nincstelenség, az éhes gyomor már mint fiatal gyermeket munkába kényszerítette, mint az egykori Szabadka porában általában a meztelétbasokat. Fűszeresinas volt és árukihordó, alázatosan kopogtatva a portékát hazarendelő úri vevők szépen festett ajtaja előtt. A legmegalázóbb egy idegen kilincset szolgál módra lenyomni. Már akkor megtudta azt, hogy a saját munkájából élő embernek mibe kerül egy darab kenyér.

Ez a korán felismert embertelen vergődés ébresztette fel benne azt a vágyat, hogy belső érzelmeit el kellene mondani. Ez a szikra ott pattant ki a VI. köri kis vályogház udvarában, ahol édesanyjával lakott. Egy megszállott öreg »peinture dimanche« tájképein életre kerülő színek és vonalak keltették fel benne a vásznon kifejezhető élet és mozgás értelmét. A fiatal östehetség lelkének első rezonálása volt ez egy olyan ábrázolási lehetőség megsejtése felé, melynek már fogantatásakor nem volt semmi rokonvonása szűziesen idillikus világával. Már az első kísérletek után — ösztönösen és tudatosan is! — az őt körülvevő életet igyekezett vászonra vinni. Az entellektüel Farkas Bélával ellentétben őt soha nem vonzotta a fátyolos, légies lírai merengés: azok a markáns, színek — a sötétzöld, a mélykék, a vörös, a barna, a fekete — és azok a kemény, húsba maró vonalak tartották fogva, amelyekből a hétköznapiok visszfényét látta, mert az is lehet: azt se tudta, mi a vasárnap. Előbb a fa alatt heverő sihedereket, a dombon álló kopott szerelemseket, akik vágytak, és az utcán ténfergő embereket festette. Ezeket a képeit eleinte — akár egy becsukódó mimóza — senkinek se mutatta. Prolipsziché. Önmagának festett, ki tudja ma már, meddig is, de fehérre meszelt küsszobából álló műtermének titka mégis napvilágra került. Főfigyeltek rá azok, akikben visszhangot keltett a kép, bár a visszhang akkortájt mindig későn érkezett hozzánk. A letűnt világ is rejtett értékes embereket, és a hümmögések után mégis akadt egy ember, aki nem mint műkereskedő, hanem mint új tehetséget értékelő mellé állt. Zombori támogatójának, a műértő, nemes lelkű orvosnak köszönhetette, hogy művei megjelenhettek a képzőművészet igaz barátai előtt is. Önálló tárlata akkor még nem volt: ilyesmivel az itteni festők nemigen dicsekedhettek. Hangya festményei Szabadkán a Spitzer műkereskedő kirakatában jelentek meg: a *Munkanélküliek*, az *Utcalányok*, a *Szegény temetés*, a *Vihar* és a *Hazatérő földmunkások*. Rendhagyó jelentkezését a harmincas években fedezte fel a szabadkai Napló a *Csillaghomlokú fűszeresinas* című cikkével, és a HÍD is ekkor adott hírt a proletárfestő meglepő visszhangot keltő alkotásairól.

»Hangvétele« meghökkenítő volt. Az elsők közé tartozott, aki az itteni — részben a müncheni iskolán nevelkedett — festők állóvizét az impresszionizmushoz közelálló forradalmi formanyelvével fölzarvarta. De

nemcsak ecsetkezelése és koloritja, hanem témaválasztása is »ablakot tört«: megjelentek a vásznon a fal mellett ácsorgó koldusok, a lehajtott fejjel bolyongó állástkeresők, a szántóföldekről szakadt inakkal hazatérő parasztok, az agyondolgozott kezű, égő szemű ipari munkások. Ilyen témájú festmények akkor kerültek nálunk először a falra, de itt mindjárt el kell mondani: akadt ugyan olyan jóakaró kispolgár műpártoló is, aki ugyan megvette a képet, hogy együttérzésből támogassa a a festőt, de mindmáig nem ráháztatta be, a kép agyonrepedezett csupáncsak azért, mert nem tartotta illendőnek felakasztani a Szűz Mária képe mellé.

Hangya művészete akkor kezdett igazán kibontakozni s feljutni a mai legmagasabb szintre, amikor Belgrádban Petar Dobrović, a maga koraiban markánsan kimagasló festőművész és forradalmár tanítványa lett. Két termékenyítő elem találkozott egy tanítási órában: Hangya érezte, itt már nemcsak művei, hanem szíve is forradalmi tüzzel telik meg. A mester szava, ecsetvonása egy eszmében egyesült: hívogatásban minden eddigi tanító mesterénél. A tartalom és a forma egysége olyan területeken tört utat tovább, melyek Hangya előtt nem voltak ismeretlenek, csupán törvényszerűségüket, elrendeltetésüket nem itta fel lelke úgy, mint amikor Dobrović állványa előtt a színek életre keltek.

Ő is olyan volt egy kicsit, mint Modigliano. Éhes és mindig pénztelen. Mint a belgrádi akadémia üres zsebű tanítványa a haladó szellemű egyetemisták Bólyai Farkasról elnevezett egyesületében pincéreskedett, s ezért kapott teljes ellátást az egyetemistáktól. Kevés hitei lenne csupán azt mondani, hogy az egyesület szerény falai között pincéri munkát végzett mint egyenrangú az egyenrangúak között. (Akkor meg kellett okolni: kit miért fizetnek a szubvencióból!) Ő többre is vállalkozott. Cselekvően részt vett az egyetemisták forradalmi munkájában, hűséges terjesztője volt a HÍD-nak és mindazoknak a kiadványoknak, amelyek akkor a munkásmozgalom sajtószolgálatát juttatott el az egyesület falai közé. És mint a folyóirat munkatársa mozgósító erejű illusztrációival gazdagította a lapot és a brosúrákat s nem egy költő, író, például Laták István *Kültelek* és *Egy élet árad* című könyvének fedőlapján az ő rajzaival találkoztunk.

A második világháború embertelen embervadászata nem múlt el nyomtalanul a belgrádi egyetemisták egyesületének körében sem. A megszállók és a hozzájuk szegődők minden erejükkel fel akarták számolni az antifasiszta körök legrejtettebb maradványait is. Ezen a listán a Bólyai Farkas egyesület is szerepelt. Hangya András és felesége, Dragana, akít mint kommunistát a Horthy kémelhárítói már Zomborban köröztek — ahol tanárnő volt —, Budapestre menekültek, s ott tűntek el a nyomukban leselkedő ügynökök elől. Ez volt akkor az egyetlen »dzsungel«, ahol a hegyek és a sűrű erdők menedékei helyett el lehetett rejtőzni. Hangya Budapesten — egyik mecénása jóvoltából — mint csomagoló munkás egy könyvkiadó vállalatnál dolgozott, és mindig arra a pillanatra várt, amikor eljő az óra, hogy személyesen bekapcsolódhat az ellenállási mozgalomba.

A homokórán akkor már megszámlálták Hitler végnapjait.

Amint Szabadka felszabadult, Hangya már itthon volt, s az első naptól kezdve egyik leghívebb tagja lett az Agitropnak. Minden pártfeladatot maradéktalanul teljesített, s egyéni kezdeményezéseivel még ma is értékes példaként álló vállalkozásokba kezdett. Ő alakította meg elsőnek nálunk a »festők iskoláját«, hogy felkarolja mindazokat a fiatal tehetségeket, akik fiatal korukban — ugyanúgy, mint ő — minden támogatás nélkül maguk kezdtek festegetni. Később ebből a festőiskolából nem egy olyan új tehetség került ki, aki ma már akadémiát végzett művész, s azóta több önálló kiállítással magas elismerést szerzett.

Ezek az évek a szervezés és a nevelés munkájában teltek el. A feladat erre szólította: ő, maga, alkotói munkáját csak jóval később folytathatta Szabadkán, és az ötvenes években már Zágrábban, ahová feleségének szakmája, a pszichiátria szólította. Vajdasági nyereség is ez: Zágrábban nem egy kiállításon vett részt, s elnyerte a legmagasabb kitüntetést. Egy jeles portréjával — valahol talált egy kisiút — részt vett azon a kiállításon, amely — mint vándorkiállítás — a legnevesebb jugoszláv festők műveit mutatta be az európai tárlati csarnokban. Olaszországi, párizsi tanulmányútja után komoly visszhangot keltő londoni egyéni kiállítása következett, ahol a legnevesebb műkritikusok figyeltek föl eredeti hangvételű művészetére. Ha életútját ma így követjük, méltón idézhetjük a francia műtörténész szavait: »A vonalak és színek annyiban jelentenek művészetet, amennyiben az alkotó személyes érzelmeivel telítődnek« (L. Venturi: *Histoire de la critique de l'art.*)

Hangya András ma is azok közé az alkotóművészek közé tartozik, akik következetesen és nem begyöpesedett puritánságból megmaradtak eredeti formanyelvük mellett. Nem lépett át az új ábrázolási stílust keresők kísérletező vonalára — amely körül még ma is nagy per folyik —, mert úgy vélte: művészeti eredetiségét így őrzi meg (van mire alapoznia!) és csak így maradhat igazi proletárfestő, akinek alkotásait dolgozóink éppoly maradéktalanul befogadják, átélik, akár a műértő közönség, és akiről Milan Konjović, a »zombori oroszán« így nyilatkozott:

»Hangya András az egyetlen igazi proletárfestőnk!«

